

**ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИКИ ДІЄСЛІВ, УТВОРЕНИХ З ДОПОМОГОЮ ПРЕФІКСА *BE-*  
(НА МАТЕРІАЛІ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОЇ ПОЕТИЧНОЇ ТА ПРОЗОВОЇ СПАДЩИНИ)**

*Предметом статті є семантика дієслів, утворених за допомогою давньоанглійського дієслівного префікса *be-*. Відзначається, що додавання цього префікса у значній кількості дериватів спричиняє метафоричний зсув у семантиці кореневої морфеми, що викликає їх перехід до системи так званих орієнтаційних метафор. Ключові слова: когнітивна метафора, префікс, орієнтаційна метафора.*

Аналіз давньоанглійських поетичних текстів показує, що активним джерелом створення дієслівних когнітивних метафор в англо-саксонській мові були дієслівні префікси, до яких належать префікси **a-, жт-, an-, be-, for-, ge-, of-, ofer-, on-, ою- (op-), ty-, wip-** та деякі інші. У статті ми плануємо розглянути процес привнесення метафоричного змісту у давньоанглійські предикати за допомогою одного з них, а саме префікса **be-**. Аналіз здійснюється на основі поетичних пам'яток англо-саксонської мови переважно військової ("Beowulf",

"The Battle of Maldon" та "The Battle of Brunanburh", що є поетичною вставкою до прозових "Хронік англо-саксів") та теологічної (оригінальна давньоанглійська поема "Christ and Satan" та переклади відповідних біблійних уривків "Daniel", "Exodus" та "Genesis") тематики, а також християнської проповіді Вульфстана "Sermo Lupi ad Anglos" ("The Sermon of the Wolf to the English"), написаної прозою.

Перш ніж перейти власне до передачі метафоричного змісту за допомогою цього префікса, вважаємо за доцільне вказати, що він вживається у давньоанглійській мові у наступних чотирьох функціях: 1) для уточнення значення перехідного дієслова; 2) щоб зробити неперехідне дієслово перехідним; 3) вносить нову сему в значення відповідного дієслова (порівняйте да. *дайлан "to mete out"* та да. *bedайлан "to take away"*); 4) не змінює значення предиката (да. *cuman* та *becuman*) [1]. Нас цікавить саме третя функція та частково четверта, оскільки перші дві стосуються виключно граматики та синтаксису.

Так, практично не відрізняються за значенням від відповідних вихідних дієслів наступні виявлені предикати (лише іноді можна говорити про додавання дещо більшої експресивності чи конотації доконаності, неминучості тощо, що аж ніяк не робить лексеми метафорами): *cuman/becuman "come"*, *gyлpan/begylpan "boast"*, *hrйosan/behrйosan "fall"*, *scъfan/bescъfan "shove, push"*, *flйon/beflйon "flee"*, *юенcan/beюенcan "think"*, *slйan/beslйan "slay"*, *bйodan/bebйodan "command, order, bid"* та ін. Пор.:

OE 2355 ...Nu южт лайsest wжс  
hondgemyta юайг mon Hygelбс slyh  
NE 2355 ...Not the least was  
the hand-to-hand encounter, where one slew Hygelac [2]

(да. дієслово *slйan "вбити"*)

OE 40 ...he wжс his mжga sceard,  
freonda gefylled on folcstede,  
beslagen жт жссе... [3]

NE 40 ...He was severed from kin,  
forfeiting friends on that field,  
slain at war... [4]

(да. дієслово *beslйan "вбити"*)

Все ж слід зауважити, що да. префікс *be-* у таких випадках стає активним джерелом антропоморфічних переносів та, у більш широкому смислі, переносів властивостей об'єктів живої природи на об'єкти неживої природи. Так, да. дієслово *becuman "come"* дуже часто вживається стосовно неістот; наприклад:

OE 378 юа him egса becom,  
dyne for deman, юа he duru in helle  
brжс and begde.  
NE 378 Then terror came upon them.  
and crashing thunder went before the Judge,  
who bowed and burst the doors of hell. [5]

Під час внесення нової семи у семантичну структуру дієслова цьому префіксу характерна висока метафорична потенція. Нижче нами здійснюється спроба семантичної класифікації отриманих за допомогою префіксації метафор відповідно до значень вихідних елементів.

При класифікації нами активно використовується запропонований Лакоффом і Джонсоном підхід до так званих "орієнтаційних метафор" [6]. У цьому типі метафор "немає структурного упорядкування одного поняття в термінах іншого, але є організація цілої системи понять за взірцем деякої іншої системи. Подібні випадки ми назвемо орієнтаційними метафорами, оскільки більшість подібних понять пов'язано із просторовою орієнтацією, з протиставленнями типу "верх – низ", "всередині – ззовні", "перед – зад", "глибокий – мілкий", "центральний – периферійний". Подібні орієнтаційні протиставлення випливають з того, що наше тіло володіє певними властивостями і функціонує певним чином у фізичному світі, що оточує нас. Орієнтаційні метафори надають поняттю просторової орієнтації" [7: 396].

Аналіз метафор, отриманих за допомогою приєднання префікса *be-* до вихідного дієслова, переконливо засвідчує, що переважну їх більшість можна назвати орієнтаційними, причому цей префікс має достатньо різноманітну просторову віднесеність. Виділяються наступні види останньої:

1) протиставлення "**НАЯВНІСЬ – ВІДБИРАННЯ**";

Такий тип орієнтаційного протиставлення спостерігається у метафорах *bebycgan* "sell (figurative meaning)", *bedaiġlan* "deprive", *beniman* "rob, deprive of", *besceran* "rob", *belġosan* "lose, become deprived of", *berġafian* "be-reave, despoil, deprive", *bestrypan*, *bergypan* "despoil of, plunder", *be-feallan* "deprive":

OE	57	ȳa ic epan gefrġgn ealdfeonda cyn winburh wera. ȳa wigan ne gelyfdon, bereafodon ȳa receda wuldor readan golde, since and seolfre, Salomones templ.
NE	57	Then, as I have heard, these mortal foes, a host of unbelievers, sacked their city. From Solomon's temple, that glorious building, they took red gold and jewels and silver. [8]
OE	35	hordwearda hryre heaf wġs geniwad, swġfon seledreamas, since berofene.
NE	35	Wailing arose at the fall of their princes; Their hall-joys were hushed and their treasure was scattered. [9]

Вихідними елементами метафоричного переносу у цих випадках є да. дієслова *bycgan* "buy", *daiġlan* "deal (out), distribute, dispense", *niman* "take, seize", *sceran* "cut through", *losian* "escape, get away safely", *ġafian* "rob, plunder", *strypan* "strip", *gypan* "reap" та *feallan* "fall".

Не можна не помітити, що більшість отриманих метафор мають значення "відібрати, вкрасти щось" (дієслова *bedaiġlan*, *beniman*, *besceran*, *belġosan* та *berġafian*). Сему відбирання вносить у їх семантику саме процес приєднання префікса *be-*; вихідні дієслова при цьому мають різні значення, а саме: "розподіляти", "взяти", "різати", "уникнути" та "грабувати":

OE	1972	...gydne gefrġnon
NE	1972	...they heard (that there) the good man alloted rings.
OE	597	...numep nǣdbbde- naiġnegum brap...
NE	597	...he takes a forced toll, spares none... [2]

Насамкінець слід зауважити, що майже всі перераховані дієслова зафіксовані у всіх проаналізованих текстах, окрім метафор *bestrypan*, *bergypan* "despoil of, plunder", що відзначені лише у проповіді Вульфстана "Sermo Lupi ad Anglos":

OE	28	Eadgar geendode. & halignessa syndan to griplease wide & Godes hus syndan to clġne berypte ealdra gerihta & innan bestrypte ġlcra gerisena.
NE	28	Edgar died. And sanctuaries are too widely violated, and God's houses are entirely stripped of all dues and are stripped within of everything fitting. [10]

2) протиставлення "**ВСЕРЕДИНИ – НАВКОЛО**";

У такому значенні префікс *be-* близький до префікса *ymb(e)-/embe-*, значення якого "навколо, біля, об-, відносно" наводяться у глосарії А.І. Смирницького [11: 194-195]. Були помічені наступні метафори: *bebyġan* "encompass, surround", *befyn* "seize, encompass, encircle", *be-ġġotan* "pour over, flood (with), sprinkle", *beġsan* "lock up, close", *be-sittan* "besiege", *bewindan* "wind about, grasp, enclose, encircle" і *beȳessean* "cover":

OE	373	Habbap me swa hearde helle clommas fġste befangen.
NE	373	Firmly are hell's fetters forged upon me. [12]

На відміну від дієслів, що належать до першої групи, значення вищеперерахованих метафор прямо пов'язані із значеннями відповідних вихідних дієслів *byġan* "bow", *fyn* "grasp, grapple, seize", *ġġotan* "pour, flow", *sittan* "sit", *windan* "wind, fly, curl, eddy" та *ȳessean* "enfold". Проте значення дієслів-метафор із префіксом *be-* є більш переносними:

OE	212	...strġamas wundon...
NE	212	...the currents curled round... [2]

(пряме значення)

OE	647	южг is geat gylden	gimmum gefrætewod, wynnum bewunden...
NE	647	There is a golden gate adorned with gems, enwreathed with joy... [5]	

(метафоричне значення)

3) протиставлення, аналогічне до українського та російського префіксу **о(б)-**;

У даному випадку значення метафор, отриманих шляхом метафоризації за допомогою префікса **be-** є схожими на українські чи російські дієслова із префіксом **о(б)-** типу укр. "обманувати". Так, очевидними метафорами є дієслова *beswocan* "deceive, betray, offend, overcome" та *besyrwan* "ensnare, entrap, trick" (укр. "обманути"), що є похідними від да. дієслів *swncan* "depart, escape" і *syrgan* "plot, ambush".

Подібно до другої групи дієслів значення предикатів із префіксом **be-** є більш переносними. Справді, якщо да. дієслово *syrgan* має значення "підстерегти у засідці" (буквальне значення), дієслово *besyrwan* можна перекласти як "обманути, обвести навколо пальця":

OE	161	seomade ond syrede	sinnihte hǽold...
NE	161	he lay in wait and set snares,	in the endless night he held

(пряме значення)

OE	939	...daïd gefremede	
		pe wï ealle	ayr ne meahton
		snyttrum besyrwan...	

NE	939	...performed a deed	
		which we all	before could not
		with schemes contrive... [2].	

(переносне значення)

Метафоричне значення отримує також і дієслово *beswocan*:

OE	235	...Us Godric hæfþ,	
		earh Oddan bearn,	ealle beswicene [13].
NE	235	...To us has Godric,	
		that cowardly sun of Odda,	all betrayed [14].

Окремо слід згадати дієслово *behealdan*, яке вживається у давньоанглійських текстах у трьох значеннях:

а) прямому, тобто такому, що не відрізняється від значення вихідного дієслова *healdan* "hold":

OE	364	...южт me is sorga mæst,	
		южт Adam sceal,	юе wæs of eorpan geworht,
		minne stronglican	stol behealdan...
NE	364	...that is my greatest grief	
		that Adam – wrought of earth –	
		should hold my firm-set throne... [12].	

б) у переносному значенні "hold":

OE	666	...sundornytte behǽold...	
NE	666	...special duty he held... [2].	

в) у значенні "дивитися, спостерігати" (порівняйте сучасне англ. *behold*). Це значення логічно було б віднести до вищенаведеного третього типу протиставлення, оскільки його можна також сформулювати як окинути поглядом:

OE	735	...югэпсвэр behǽold	
		майг Higelþces	hъ se mþnscapa
		under fairgripum	gefaran wolde.
NE	735	...the mighty man beheld,	
		the kinsman of Hygelac,	how the cruel killer
		by means of a sudden attack	wished to proceed [2].

Таким чином, на прикладі давньоанглійського префікса *be-* ми пересвідчилися, що процес префіксації може бути активним джерелом отримання метафоричних значень. Зокрема, метафори, отримані із вихідних дієслів шляхом приєднання цього префікса до них є орієнтаційними та, отже, пов'язаними із певними просторовими протиставленнями. Крім того, додавання цього префікса сприяє значному зближенню значень вихідних (несинонімічних) дієслів, що дозволяє стверджувати, що механізм власне метафоричного переносу значною мірою міститься саме у префіксі.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Old English Glossary. // <http://www.heorot.dk/glossary.html>.
2. Beowulf. Diacritically marked text and facing translation. // <http://www.heorot.dk/beo-intro-rede.html>.
3. The Battle of Brunanburh (Old English). // <http://wg.icl.co.uk>.
4. The Battle of Brunanburh (Modern English). // <http://sunsite.berkeley.edu/OMACL/Anglo/part3.html>.
5. Christ and Satan. // <http://sunsite.berkeley.edu/OMACL/Junius/christandsatan.html>.
6. Lakoff G. & Johnson M. *Metaphors We Live by.* – Chicago and London: The University of Chicago Press, 1980. – 242 p.

7. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры: Сборник. – М.: Прогресс, 1990. – С. 387-415).
8. Daniel. // <http://sunsite.berkeley.edu/OMACL/Junius/daniel.html>.
9. Exodus. // <http://sunsite.berkeley.edu/OMACL/Junius/exodus.html>.
10. Sermo Lupi ad Anglos (The Sermon of the Wolf to the English). // <http://english3.fsu.edu/~wulfstan>.
11. Смирницкий А.И. Словарь. // Хрестоматия по истории английского языка с VII по XVII век. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1953. – С. 131 – 269.
12. Genesis. // <http://sunsite.berkeley.edu/OMACL/Junius/genesis.html>.
13. The Battle of Maldon (Old English). // <http://wg.icl.co.uk>.
14. The Battle of Maldon (a verse translation by Douglas B. Killings). // [www.georgetown.edu/faculty/ballc/oe/maldon-trans.html](http://www.georgetown.edu/faculty/ballc/oe/maldon-trans.html)
15. Glossary from Bright's Anglo-Saxon Reader. // <http://www.ling.upenn.edu/~kurisuto/germanic>. –P. 241 – 385.

Матеріал надійшов до редакції 16.04.2005 р.

***Антонюк Н.О. Особенности семантики глаголов, образованных с помощью префикса be- (на материале древнеанглийского поэтического и прозаического наследия).***

*Предмет статьи – семантика глаголов, образованных с помощью древнеанглийского глагольного префикса be-. Автором подчеркивается, что добавление этого префикса в значительном количестве дериватов обуславливает метафорический сдвиг в семантике корневой морфемы, что делает возможным их переход в систему так называемых ориентационных метафор. Ключевые слова: когнитивная метафора, префикс, ориентационная метафора.*

***Antonyuk M.O. The peculiarities of the semantics of verbs formed with the help of be- prefix (on the basis of the Old English prose and poetic heritage).***

*The present article deals with semantics of the verbs formed with the help of be- prefix. The author emphasizes that the adding of this prefix in a considerable number of derivatives causes the metaphorical shift in the semantics of the root morpheme, which enables their transition into the system of so-called orientational metaphors. Key-words: cognitive metaphor, prefix, orientational metaphor.*